

25. Бузескул В. П. Современная Германия и немецкая историческая наука XIX столетия / В. П. Бузескул // Русская мысль. – 1915. – № 2. – С. 24–55.
26. Арабажин К. И. Две культуры / К. И. Арабажин // Голос жизни. – 1914. – № 1. – С. 8–10.

Котова С. «Варвары XX века»: переоценка традиционного образа немецкой культуры в России в начале Первой мировой войны. Исследуются особенности формирования образа немецкой культуры русскими публицистами, историками, философами, литературоведами в начале Первой мировой войны. Анализируются публицистические и историографические источники как инструмент ведения Россией «информационной войны» в контексте тогдашней «исторической культуры». Прослеживаются изменения восприятия немецкой культуры от «примера для подражания» к «варварской культуре милитаризма». Именно в годы Первой мировой войны был поставлен вопрос о значении и влиянии немецкой философии, исторической науки, литературы на русских интеллектуалов и общество в целом. Сделан вывод о переоценки традиционного образа «немецких учителей», которые в пропаганде военного времени оказались идеологами милитаризма и не имели никакого отношения к «сокровищнице мировой культуры».

Ключевые слова: немецкая культура, «образ врага», коллективные представления, Первая мировая война, русские интеллектуалы.

Kotova S. «The Barbarians of the Twentieth Century»: Reassessment of the Traditional Image of German Culture in Russia at the Beginning of the World War I. The design features an image of German culture Russian publicist, historians, philosophers, literary critics at the beginning World War I is investigated in this article. The publicistic and the historiographical sources as a weapon of Russia in «information war» are analyzed in the context of «historical culture». The changes in the perception of German culture from «an example to follow» to the «barbaric culture of militarism» are traced. Exactly during the World War I the question about the significance and influence of German philosophy, history of science, literature on Russian intellectuals and society in general are raised. It is concluded about the revaluation of the traditional way of «German teachers» who in wartime propaganda were ideologists of militarism and had no relation to the «world culture».

Key words: German culture, collective representations, World War I, «image of enemy», the Russian intellectual.

УДК 94(477.84)«19»

Інна Гуцалюк –

*кандидат історичних наук,
спеціаліст права/правознавства (юрист),
секретар судового засідання Волинського
окружного адміністративного суду*

Міське громадське управління Кременця на початковому етапі національно-демократичних перетворень доби Української революції 1917–1921 рр.

Дано оцінку діяльності органів самоврядування м. Кременця – думи та управи – періоду Української Центральної Ради. Визначено їх структуру, юридичний статус та компетенцію, партійний і соціальний склад; показано шляхи вирішення нагальних суспільно-політичних, соціально-економічних і різного роду революційних питань, які виникали в ході їх діяльності; окреслено нормативно-правову базу, що забезпечувала життєдіяльність міського громадського управління, проаналізовано її пристосованість до вимог часу, а також сприйняття жителями міста роботи кременецького самоуправління загалом.

© Гуцалюк І., 2014

Ключові слова: місто, дума, управа, Кременець, Західна Волинь, Українська революція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Міська історія є важливою складовою історичного краєзнавства зокрема й історії України загалом. Передусім місце та роль міської одиниці загострювалися на зламних, кризових, а також державотворчих етапах розвитку українського суспільства. Вітчизняні науковці одним із таких непересічних і маловивчених періодів, а також регіонів у її поступі вважають західну частину Волинської губернії (далі Західна Волинь. – І. Г.) доби Української революції 1917–1921 рр. Тодішні повітові центри краю – Володимир-Волинський, Дубно, Ковель, Кременець, Луцьк, Острог, Ровно – були визначальними чинниками суспільно-політичних, соціально-економічних й інших революційних змін регіону, а міська дума та управа – законодавчий і виконавчий органи в системі управління міст – стали ключовими механізмами означених національно-демократичних зрушень.

Характерним щодо вказаних перетворень став Кременець – південно-західне місто Волині, найближче до локації бойових дій Першої світової війни. Особливістю його самоврядування на початковому етапі досліджуваного періоду – Української Центральної Ради (далі – УЦР) – була втрата міцних контактів із губернським центром і столицею, а саме щодо нормативно-правового регулювання та стабільного фінансування.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. Означене питання здебільшого досліджували учені-краєзнавці періоду незалежної України. Першість у вивченні історії Кременеччини належить Г. Чернихівському [21]. Він дав об'єктивну, глибоку і неупереджену оцінку подіям у Кременці на початку національно-демократичних змін (1917–1918 рр). Однотипні дослідження західноволинського регіону виконав О. Соловійов [19; 20]; щодо міської історії ним подано вичерпні статистичні дані кількості військовослужбовців з числа міщан. А. Седляр [18] здійснив дисертаційне дослідження, дотичне до означеної теми; у ньому автор детально описав соціально-економічне життя міст у роки Першої світової війни. Монографічні роботи О. Реєнта [17] та О. Дем'янюка [13] тематично доповнили напрацювання з порушеної теми. Зокрема, цінним є фактичний, статистичний та порівняльно-історичний матеріал по Волинській губернії. У дисертаційній роботі Г. Басари [1] розглянуто питання історії провінційного міста періоду УЦР та дано їй правильну оцінку й характеристику. Проблему політичного наповнення муніципалітетів досліджували П. Овдієнко [15] та В. Бойко [3]. Суспільно-політичне життя міст, його правову основу, а також настрої міщан детально вивчено І. Берестом [2], О. Олієвським [16] і М. Єрошкіним [14].

У дисертаційній роботі І. Гуцалюк [7] вибірково зосереджено дані про життя Кременця у період Української революції; більш детально міські події дисертант описала у фахових періодичних виданнях [5–6] та конференційних збірках [4]. Статистичний, звітний та епістолярний матеріал, на основі якого визначено роботу громадського управління міста, почерпнуто автором із фондів Держархіву Тернопільської області. Ці архівні відомості потрапляють у науковий обіг вперше [8–12].

Мета статті – на прикладі Кременця, повітового центру Західної Волині, дослідити хід національно-демократичних перетворень у нормативно-правовій, суспільно-політичній та соціально-економічній сферах міського громадського управління на початковому етапі революційних змін (1917–1921 рр.), зокрема, вказати місце та роль кременецької думи та управи в період УЦР.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перші конститутивні зрушення охопили міське громадське управління Західної Волині після Лютневої революції; внаслідок її подій державна система Російської імперії почала розпадатися. Ці демократичні зміни у самоврядній галузі не були випадковими, бо вже на початку 1917 р. кризові явища в ній стали яскраво вираженими. Тоді міське самоврядування Кременця було неуконфліктним; на засідання думи з'являлося не більше 11 осіб із обраних 27 гласних (депутатів – І. Г.); управа також працювала не у повному складі [10, арк. 2]. Це явище можна пояснити, по-перше, значною централізацією влади у воєнний час: волинський губернатор взяв на себе вирішення муніципальних питань; по-друге, евакуацією значної частини гласних у віддалені райони Російської імперії або їх тимчасовим виїздом за кордон. Схожа інертність уже до буденного життя громади спостерігалася й у пересічних кременчан. Так, газета «Київська думка» відмітила, що «в Кременці цілими днями, іноді й ночами чути гуркіт

гармат, стрілянину рушниць і тріскотіння кулеметів, однак населення так звиклось з цим, що ставиться до цього спокійно» [16, с. 110].

Весною – літом 1917 р. Тимчасовий уряд з метою створення чіткої вертикалі влади від центру до провінції проводить реформу міського управління. Її визначила постанова «Про зміну діючих Положень про громадське управління міст». Загалом демократизація у Кременці проходила в силу перемін, закріплених цим нормативно-правовим актом: склад думи й управи поповнився тимчасово обраними гласними; думу поповнили 18 осіб, управу – три особи. Так, у законодавчий орган увійшли шість осіб – від Ради робітничих і солдатських депутатів, три – від Союзу службовців, три – від Торгово-промислового союзу, шість – від міщан, а також по двоє осіб від кожної національності. Депутатами управи стали представники від Кременецького польського виконавчого комітету М. Білецький (ксьондз), С. Бутинський, Й. Чернецький [10, арк. 9 зв; 24 зв; 31–32]. Тоді ж набрала чинності й заборона повітовим і губернським комісарам втручатися в роботу муніципалітету [18, с. 12]. Таким чином, російським урядом у короткі строки було знищено всі нормативно-правові приписи, що стримували суспільно-політичну та соціально-економічну діяльність муніципалітетів у воєнний час.

Робота мера та його замісника була врегульована окремою урядовою правовою нормою – «Роз'ясненням прав та обов'язків голови міських дум». Згідно з ним, ці посадовці обиралися думою терміном на один рік із числа гласних; окрім цього, вони не могли займати яких-небудь інших посад, окрім почесних. У демократичний період кременецька дума обрала своїм головою М. Білецького, а його замісником – В. Ржевуцького [10, арк. 48 – 48 зв.].

Утім, уже на кінець літа 1917 р. ці зміни спричинили політичну кризу в осередку муніципалітету. Приводом до її початку була ініціатива гласного І. Попова щодо перевірки правочинності тих депутатів, які увійшли в склад думи на демократичних засадах, оскільки згідно з його даними деякі особи зовсім не обиралися громадськими організаціями або були обрані неправильно [10, арк. 57].

Ці відомості законодавчий орган міста врахував і постановив створити комісію для перевірки повноважень гласних. Як наслідок її діяльності 13 членів думи разом з її керівником виходять зі складу муніципалітету. У поданому ж ними протесті вони зазначили, що «після цілого ряду безплідних спроб направити міську думу на шлях плідної роботи, ми, нижчепідписані, бачимо у постанові міської думи про виключення одного із представників Єврейської Общини і Ревізійної комісії прагнення революційного елемента звільнитися від небажаних їй осіб та загальмувати роботу думи ... і надіємося, що нова дума, обрана усім населенням, очистить авгієві конюшні нашого самоуправління» [10, арк. 59 – 59 зв.].

Насправді загальну демократизацію кременецького міського управління спричинили думські вибори 27 серпня 1917 р. [3, с. 500]. Так, на термін до 1 січня 1919 р. гласними міської думи стали 37 осіб [10, арк. 65, 73]. Задля правильності їх проведення міська управа впродовж двох тижнів травня 1917 року здійснила перепис кременчан, а Тимчасовим урядом було внесено ряд поправок до виборчого законодавства. Відповідно до них право участі у виборах гласних надавалося громадянам Росії від двадцяти років, обох статей, всіх віросповідань та національностей; міські обранці мали бути пов'язані з містом або власним майном, або родом занять. Закон також дозволяв брати участь у виборах особам, що перебували на військовій службі [10, арк. 21 зв.; 18, с. 12]. Як наслідок останній нормативно-правовий припис спричинив значне перенасичення думи обранцями соціально-демократичних поглядів [15, с. 148].

10 жовтня 1917 р. новообрана дума розпочала роботу. Її головою депутати обрали Б. Козубського, замісником – В. Павловського, міським головою – П. Астряба, членами міської управи – М. Шумського, В. Ландесберга, І. Кременецького, С. Бочковського, а також секретаря думи – О. Стрончинського [10, арк. 67].

У той час російським урядом було змінено й правові засади діяльності муніципалітету. Так, окрема стаття «Міського положення» від 5 жовтня 1917 р. визначала повноваження міської управи. За нею міський голова суміщав посади керівників як думи, так і управи. Голова та члени управи вважалися державними службовцями й отримували за виконання своїх обов'язків грошову винагороду [18, с. 12]. Так, посадовий оклад для кременецького міського голови, членів управи й секретаря думи було затверджено у розмірі 3 600 крб на рік. Наприкінці 1917 р. думою самовільно введено для них

Історичні студії

добові виплати, а у квітні 1918 р. відбулося підвищення добових членам управи в розмірі 100 крб на місяць [10, арк. 70–71, 78 – 78 зв.].

Втім, звітна доповідь міського голови від 11 листопада 1917 р. констатувала, що бюджет не в змозі забезпечити найнеобхідніші буденні витрати. Виникнення такої ситуації пояснювалося тим, що казначейство відмовилося виплачувати значні суми аж до утримання нових грошових знаків [11, арк. 78]. Тому управа змушена була пустити в міський обіг кременецькі банкноти номіналом 1, 3, 5 і 10 крб [21, с. 112]. Проте, наявна фінансова «дірка» в міській казні зберігалася до лютого 1918 р. Внаслідок цього управа не мала можливості не тільки робити що-небудь за планом (відкриття шкіл, очистка міста тощо), але й, по-перше, утримувати міські підприємства, по-друге, виплачувати жалувannya службовцям, по-третє, задовольняти щоденні потреби міщан тощо [12, арк. 13].

Таким чином, особливістю функціонування органів міського самоврядування в окреслений період було те, що вони не мали належних коштів, а також національних кадрів для здійснення своїх повноважень [5, с. 116–117]. Так, уряд Української Народної Республіки (далі – УНР), беручи до уваги відтік працівників з муніципалітетів (здебільшого поляків) наприкінці 1917 – на початку 1918 рр., взяв на контроль національне й осібне представництво в думах міст. Зокрема, Міністерство польських справ звернулося до управи Кременця із запитом про надання списку гласних-поляків. У ньому обов'язково вказувалася їхня партійна приналежність [9, арк. 12].

Завдяки подібним запитам із центру маємо деталізовані дані про особовий склад кременецької міської думи та управи, а саме партійний, освітній та віковий цензи на весну 1918 р. (див. табл. 1); тобто на той час, коли прошарок політичного «українства» в міському громадському управлінні тільки почав формуватися. Більшість у ньому склали євреї, поляки, росіяни. Останні з перерахованих у роботі муніципалітетів породили в дію такий механізм відносин центральної влади із провінційною, що ґрунтувався на перевірці можливості розбудови національними меншинами апарату української влади загалом [5, с. 117].

Однак кременецька міська дума із проголошенням УНР і до кінця її існування підтримувала розбудову української державності [7, с. 9]. Тоді міська влада стала тією силою, яка прискорила державотворчий процес у західноволинському регіоні загалом [4, с. 136]. Так, громадське управління Кременця прагнуло долучитися до загальноукраїнських державницьких змін шляхом входження в міські об'єднання.

У листопаді 1917 р. мав відбутися з'їзд представників самоуправління міст крайової території УЦР як відповідника відомої Всеросійської спілки міст (ВСМ). Об'єднувальний форум муніципалітетів планувався з метою оперативнішого вирішення господарських потреб міст; у ньому передбачав узяти участь П. Астряб – тодішній кременецький голова [10, арк. 87–88; 14, с. 311]. Однак заплановане керівництвом департаменту місцевого самоврядування Міністерства внутрішніх справ УНР об'єднання не відбулося внаслідок складної суспільно-політичної ситуації кінця 1917 р.

Подібні спроби щодо всеукраїнської ліги міст були на початку квітня 1918 р. Втім, їх ініціатор – Союз міст Північної України – обмежився лише проведенням навчальних курсів при Київському народному університеті та Політехнікумі [9, арк. 19 – 19 зв.]. Тому через революційні переміни 1917–1918 рр. очікуваної коаліції не відбулося; Кременець не входив у будь-яке об'єднання міських громадських управлінь.

Втім, на початок 1918 р. помічається значне поповнення службових кадрів у муніципалітет Кременця. Ті чиновники, які в суспільно-політичній ситуації 1917 р. залишили державну службу, замінялися тими, що перебували у кадровому резерві або значилися в списку бюро праці Комітету об'єднаних робітників Всеросійського земського союзу (ВЗС) Західного фронту [9, арк. 7]. Також міським самоврядуванням фіксувалися й ті, що намагалися перевестися на службу зі органів влади інших місцевостей. Наочним прикладом є осібна заява Ф. Ділецького – помічника діловода канцелярії катеринославського губернського комісара. У ній державний службовець просив виконавчий орган міста надати йому службове місце, наголошуючи на своєму досвіді. Так, з 1914 р. він працював у кременецькій комерційній школі на посаді «наглядача будівель й завідуючого господарством»; у зв'язку з її евакуацією до м. Катеринослав і подальшим закриттям продовжив роботу в канцеляріях катеринославського губернатора, потім – губернського комісара [9, арк. 44 – 44 зв.].

Показовою щодо кадрового голоду фахових службовців є заява А. Розенберга – бухгалтера кременецької міської управи. Із його письмових обґрунтувань дізнаємося, що «...пройшло майже шість місяців, а помічника у мене не має ... мене також на цілий місяць відірвали від виконання прямих обов'язків, посадивши біля каси. За таких обставин я не був у стані поставити бухгалтерію міста, внаслідок чого почав думати про звільнення із управи. Грубе ставлення до мене секретаря думи, якого я ніяким чином не визнаю своїм начальником, привело мене до остаточного вирішення питання про звільнення» [9, арк. 53].

Зважаючи на такі «кадрові непорозуміння», міська дума вжила заходів для підвищення професійної дисципліни серед державних службовців. Вона поволі зросла через введення таких санкцій, як попередження, грошові штрафи й навіть позбавлення поточного депутатського мандата. Ступінь покарання визначався тяжкістю проступку та його повторюваністю [11, арк. 23].

Загальною перешкодою планомірній діяльності кременецького муніципалітету була низка правових проблем. Про їх строкатість та складність свідчать нормативно-правові акти, що мали пряму юридичну силу на міське самоврядування й надходили із губернського центру та столиці. Так, упродовж 1917–1918 рр. на кременецьку міську думу й управу поширювалися законопроекти, меморії, постанови, розпорядження УЦР, а в грудні 1917 – січні 1918 рр. ще й декрети радянського уряду [6, с. 36]. Зрозуміло, що така різноманітність і суперечливість державних рішень ставила міські органи влади в екстремальні умови. Трудність для гласних була ще й у тому, що їхній склад, попри зміни влади, лишався незмінним, а рішення думи були двоюрими [6, с. 35].

Звісно, вищезазначені нормативно-правові аспекти у діяльності кременецького самоврядування спричинила деструктивна суспільно-політична ситуація в регіоні загалом. Так, до жовтня 1917 р. самоврядні інституції не могли повноцінно вирішувати нагальні питання міст внаслідок демократизації та виборчої кампанії, у грудні 1917 – лютому 1918 рр. на перешкоді їх діяльності стала перша більшовицько-українська війна, а з лютого 1918 р. – австро-угорська й німецька присутність. Лише навесні 1918 р., тобто в останні місяці свого перебування при владі, УЦР взялася за зміцнення міських інституцій [5, с. 117].

Зважаючи на складність політичної ситуації у революційну добу, громадський порядок у Кременці підтримувала міліція. На кінець жовтня 1917 р. команда міських міліціонерів складалася із 40 осіб; до них ще були прикомандировані 80 осіб із числа військових [10, арк. 86 – 86 зв.; 14, с. 319; 18, с. 12]. У зв'язку з більшовицьким переворотом і подальшим тривожним становищем, дума постановила утворити у Кременці комітет громадської безпеки [10, арк. 85].

Загалом кременецьке самоврядування не визнало влади більшовиків у місті, а також сусідніх із ним, де утверджувалося їхнє представництво. Так, міська управа запропонувала міській думі прийняти резолюцію: «Кременецька міська дума від імені всього населення міста рішуче засуджує виступ більшовиків, як і усіяку іншу спробу відстрочити Установчі збори, висловлюється за об'єднання усіх народностей навколо Тимчасового уряду Російської Республіки та крайової влади в особі Української Центральної Ради й закликає населення до спокою, порядку і активної участі у виборах до Установчих зборів, які лише одні можуть влаштувати державу і домогтися швидкого демократичного миру» [10, арк. 85].

Очевидно, що у 1917–1918 рр. муніципальна влада міста перебувала в напруженій суспільно-політичній обстановці, що прямо позначилася на результатах її діяльності. За таких умов міське громадське управління досягло найкращих результатів у задоволенні культурно-освітніх домагань кременчан. Тоді сфера культури міста проявлялася через організацію маніфестацій, публічних зібрань, театральних спектаклів, концертів, кіносеансів, просвітницьких курсів. Вони головним чином оберталися в засіб політизації городян [1, с. 8].

Постанова Тимчасового уряду «Про зміну діючих Положень про громадське управління міст» й «Міське положення» від 5 жовтня 1917 р. надавали ряд повноважень муніципалітетам у соціальній сфері організувати біржі праці, проводити громадські роботи для боротьби з безробіттям, утримувати сім'ї військовослужбовців й дешеві квартири для бідних, проводити юридичні консультації для населення тощо [18, с. 12]. Однак серед вказаних обов'язків муніципального органу першочерговим було задоволення потреб сімей військовослужбовців із числа міщан. Цей законодавчий припис ліг важким тягарем на міське самоврядування ще в Першу світову війну, адже належне

Історичні студії

утримання нової соціальної групи городян забирало значну частку міського бюджету [18, с. 11]. Наприклад, у 1915 р. в дванадцяти повітових містах Волині для 4 280 сімей було видано пайків на суму 45 тис. 813 крб. Тоді в діючу армію додатково призвалися волиняни з міст, наближених до театру бойових дій. Так, із Кременця та Ровна призвано найбільшу кількість мешканців – 600 осіб, із інших міст – значно менше: з Ковеля – 350, Луцька – 316, Володимира-Волинського – 231, Дубна – 130, Острога – 115 осіб [13, с. 55; 19, с. 38; 20, с. 113].

На січень 1918 р. ситуація в кременецькому муніципалітеті стала кризовою щодо неможливості видачі пайків для сімей військовослужбовців. Вона вилилася у щоденні страйки жінок під стінами думи. Останні блокували слухання образливими гаслами, які поступово набули антисемітського забарвлення. За таких умов управа зняла із себе відповідальність за несення справ та колективно склала свої повноваження [12, арк. 13].

Подібну допомогу від міського самоврядування потребувала ще одна соціальна група – біженці. Із розгортанням воєнних дій близько 50 тис. осіб було виселено з Галичини у Західну Волинь [2, с. 202].

На березень 1918 р. в управі міста назріли інші нагальні питання: безробіття і працевлаштування солдатів. У ході їх повернення із фронтів світової війни дума накреслила ряд практичних кроків: відкриття бюро праці та їдальні дешевих і безкоштовних обідів безробітним. Таких у Кременці нараховувалося близько 500 осіб [12, арк. 35 – 35 зв.].

Інша частина приписів у зазначених вище нормативно-правових актах регулювала соціально-економічні питання в житті міст. Слід зауважити, що Західна Волинь залишалася економічно виснаженою. Так, у 1915 р. всі промислові підприємства з Кременецького повіту було вивезено. Окрім того, в місті часто не вистачало продуктів. Основна причина цього – почергова присутність у ньому значного контингенту російських, австро-угорських, а з лютого 1918 р. – німецьких військових [13, с. 54, 57; 17, с. 112].

Загалом Українська революція підкреслила важливість вирішення продовольчого та земельного питань у місті [18, с. 53]. У березні 1917 р. в Кременці відбулася нарада представників громадських та урядових установ міста з метою вирішення продовольчої кризи. Було досягнуто згоди щодо утворення продовольчого комітету. Тоді до нього увійшли гласні Ф. Бурлінгас й Ф. Шовкопляс. Таким чином дума через своїх представників робила спробу покращити постачання продукції населенню міста, а також забезпечити підготовку проведення аграрної реформи [10, арк. 8 – 8 зв.].

Щодо актуальності її проведення свідчать письмові заяви кременчан про наділення їх та членів їхніх родин землею. 3-поміж міщан найактивнішими заявниками були ті, які перебували на дійсній військовій службі. За архівними матеріалами, одним із таких був Б. Шкурницький – військовослужбовець 24-го армійського корпусу штабу головнокомандуючого арміями Південно-Західного фронту. Він від імені своєї родини наполягав на тому, що «усі ми, три брати, у силу свого безземелля змушені були служити кожен раз у різних місцях і тепер, передбачаючи можливість ... отримати кожен на себе землю ... просимо управу в список своїх міщан, що мають бути наділені землею, включити і нас» [8, арк. 1].

Вирішення такого роду заяв покладалося на міське громадське управління шляхом узгодження із ВСМ. Останній у свою чергу очікував рішення Установчих зборів із земельного питання. Тому кременецька міська управа лише інформувала Міністерство землеробства та Центральне бюро із міських справ (знаходилися у Москві – І. Г.) про усі заново виявлені земельні дані, такі як: розширення плану забудови міста й культурно-паркових зон, вільні землі в категоріях – міські поселення, вигонні землі тощо [8, арк. 2 – 2 зв.]. Таким чином, численні міські плани узгоджувалися із центральною владою, проте проблема ніяк не вирішувалася.

На початку 1917 р. в повітовому центрі було створено другий комітет – із питань опалення. Воно фігурувало як одне із найгостріших у Кременці. У серпні 1917 р. воно спричинило політичну кризу в міській думі. Тоді більшість гласних, що були незгодні зі шляхами усунення цієї проблеми залишили залу слухання [10, арк. 8 – 8 зв, 21 зв. – 22, 45 – 45 зв; 56].

На перешкоді запланованих суспільно-політичних та соціально-економічних змін у Кременці стало згадане фінансове становище органів самоврядування. Воно було надзвичайно складним, адже

відсутність повноцінного фінансування у січні – квітні 1918 р. негативно позначилося на їх діяльності. Це змушувало муніципалітет відмовитись від проведення багатьох заходів суспільно-політичного, соціально-економічного, а також культурного життя у місті [4, с. 137]. Втім, лише в березні 1918 р. дума із власної ініціативи розпочала пошук коштів. Вона оподаткувала всі публічні видовища та заходи міста: власники театрів, кінематографів і т. ін. надавали білетні книжки в управу для накладання міської печатки на кожен квиток [12, арк. 33 зв. – 34].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Міське громадське управління Кременця виявилось не цілком готовим до хвилі національно-демократичних перетворень доби Української революції 1917–1921 рр. Якщо структура управи лишилася на дореволюційному рівні, то за новим законодавством склад думи – розширено на так званих демократичних засадах. Тоді контингент гласних основного законодавчого органу міста поповнився соціально-демократичними елементами за політичним спрямуванням й у переважній більшості єврейським – за національним. Подібні зміни підтверджено муніципальними виборами серпня 1917 р. Відтоді діяльність міського самоврядування зосереджувалася на соціально-економічному забезпеченні кременчан – товарами першої необхідності та іншими, що мали господарське значення, а також суспільно-політичному становищі – гідному підтриманні громадського правопорядку на місцях.

Загалом належному функціонуванню міського самоуправління перешкоджали мінімальні дотації зі столичного та губерньського центру, перервані зв'язки міста із ними, недовіра міщан до виконавчого органу муніципалітету та блокування його роботи в загострених періодах життєдіяльності Кременця. Тому «Міське положення» Тимчасового уряду виявилось недієвим уже на кінець 1917 р. В зв'язку із напруженою суспільно-політичною ситуацією й насильницькою більшовизацією міста діяльність громадського управління паралізувалася. Подібні процеси охопили повіт і західноволинський регіон загалом. Налагодження діяльності кременецького муніципалітету спостерігаємо весною 1918 р. Тоді помічається його діяльність згідно з наміченим планом і самостійність у виконанні рішень.

Чергової уваги дослідників заслуговують питання щодо взаємовідносин урядової влади з міською, їхнього нормативно-правового регулювання, особливостей функціонування кременецького муніципалітету в ході першої більшовицько-української війни, а також позиції міського громадського управління в судах та судочинстві Кременця тощо.

Додатки

Таблиця 1

Відомості про персональний склад Кременецької міської думи і управи

№ п/п	Посада	Прізвище, ім'я, по батькові	Освітній ценз	Вік
1	2	3	4	5
Склад міської управи				
1	Міський голова	Астряб Павло Матвійович	Середній освітній заклад, слухач курсів Київського медичного факультету	37
2	Член управи	Бочковський Степан Петрович	Міське двокласне училище	54
3	Член управи	Шумський Михайло Давидович	Немає відомостей	43
4	Член управи	Кременецький Ісаак Янкелевич	Міське училище	30
5	Секретар думи та управи	Стрончинський Олександр Миколайович	Міське училище	47
Склад міської думи				
6	Список № 1 безпартійних євреїв	Шумський Михайло Давидович	Немає відомостей	61

7		Манделькер Лейзор Іовелевич	Домашня	43
8		Ейдис Мойсей Яковлевич	Немає відомостей	50
9	Список № 2 демократичних єврейських виборців	Ландесберг Веніамін Арієвич	Немає відомостей	26
10		Горенгут Аріель Борухович	Немає відомостей	35
11		Гольдринг Меєр Шліомович	Немає відомостей	32
12		Сегаль Куна Янкелевич	Домашня	50
13		Добекирер Янкель Борухович	Домашня	37
14		Корниць Мордко Герцев	Двокласне єврейське училище	35
15		Фридель Шліома-Янкель Уринов	Домашня	55
16		Ройхель Овшія Менделевич	Домашня	60
17		Копеліович Яков Мордкович	Домашня	30
18		Вертгейм Абрам-Шимон Шлемевич	Домашня	30
19		Сторож Менше Іцков	Домашня	48
20	Список № 3 Польської безпартійної групи	Павловський Віктор Станіславович	Немає відомостей	32
21		Павлович Іван Михайлович	Домашня	40
22	Голова думи Список № 4 трудої демократичної інтелігенції і українського товариства «Просвіта»	Козубський Борис Миколайович	Немає відомостей	35
23	Список № 5 «Бунда»	Кременецький Ісаак Янкелевич	Училище	30
24		Циперфін Абрам Зейлікович	Домашня	28
25		Фінгеріт Шлема Мордко-Лейбов	Домашня	28
26		Кусман Герш Пейсахов	Домашня	28
27		Інгерфлом Мойсей Шієв	Домашня	27
28		Баршап Борух Мордко Вольфов	Домашня	30
29		Лемсон Абрам Гот-Лейбович	Домашня	44
30	Список № 6 кадет-християн міста Кременця і його передмість	Бурлінгас Франц Петрович	Училище	38
31		Попов Іов Васильович	Немає відомостей	32
32		Ржевуцький Володимир Валеріанович	Немає відомостей	43
33		Биленко Іван Васильович	Немає відомостей	36
34		Бушинський Стефан Стефанович	Немає відомостей	40
35		Сорочинський Олександр Миколайович	Немає відомостей	47
36		Подгальський Антон Михайлович	Домашня	35

37		Рибачинський Костянтин Степанович	Домашня	60
38		Богуславський Микола Ісидорович	Училище	38
39		Капитонець Іліан Васильович	Домашня	55
40		Коцюкевич Стефан Федорович	Домашня	56
41		Концевич Іларіон	Семінарія, протоіерей	56
42		Денисович Роман Іванович	Домашня	41

Джерело: Держархів Тернопільської обл., ф. 203. Кременецкая городская управа, оп. 1, спр. 96. Заявления лиц о приеме их на службу в городскую управу. 1918 г., – Арк. 114–115; 131–133.

Джерела та література

- Басара Г. Б. Українське провінційне місто як політичне та соціокультурне явище у добу національно-демократичної революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 09.00.12 [Електронний ресурс] / Г. Б. Басара. – К., 2003. – 20 с. Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03bgbrbk.zip>
- Берест І. Виселенці та біженці з Галичини й Волині в роки Першої світової війни / І. Берест // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – Л., 2006. – № 571. Держава та армія. – С. 201–207.
- Бойко В. М. Вибори до міських дум 1917 (муніципальна кампанія) / В. М. Бойко // Енциклопедія історії України : в 5 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 1 : А–В. – 688 с.
- Гуцалюк І. Муніципальні органи влади та управління Західної Волині (січень – квітень 1918 р.) / І. Гуцалюк // VII Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда» (Чернівці, 27–28 лист. 2009 р.) : тези / наук. ред. О. В. Добржанський. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2009. – С. 135–137.
- Гуцалюк І. О. Державотворчий потенціал української влади в Західній Волині (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / І. О. Гуцалюк // Волин. іст. зап. : зб. наук. пр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 6. – С. 110–120.
- Гуцалюк І. О. Діяльність міського самоврядування Західної Волині щодо розв'язання соціально-економічних проблем регіону (1917–1921 рр.) / І. О. Гуцалюк // Іст. студії Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – Вип. 5. – С. 33–42.
- Гуцалюк І. О. Українські національні органи влади на Волині (1917–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Інна Олександрівна Гуцалюк. – К., 2013. – 17 с.
- Державний архів Тернопільської області, ф. 203. Кременецкая городская управа, оп. 1., спр. 90. Распоряжения жилищной комиссии при Центральном Бюро об обеспечении строительного развития городов в будущем. 1917 г., 2 арк.
- Там само, спр. 96. Заявления лиц о приеме их на службу в городскую управу. 1918 г., 166 арк.
- Там само, спр. 67. Протоколы заседаний членов Кременецкой городской думы. Журнал Кременецкой городской думы на 1917 год. 28 января 1917 г. – 20 декабря 1917 г., 118 арк.
- Там само, спр. 69. Решения заседаний городской думы по вопросам текущей деятельности и списки гласных думы. 5 января 1918 г. – 26 декабря 1918 г., 258 арк.
- Там само, спр. 70. Список дел рассмотренных Кременецкой городской думой и решения принятые совещаниями думы за 1918 г. 4 января 1918 г. – 14 декабря 1918 г., 131 арк.
- Дем'янюк О. Й. Військово-політичні аспекти розвитку Волинської губернії у 1914–1921 роках / О. Й. Дем'янюк. – Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2011. – 320 с.
- Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России : [научно-педагогические труды]. – 5-е изд., доп. / Н. П. Ерошкин; под. ред. А. Е. Иванова, А. Д. Степанского. – М. : РГГУ, 2008. – 710 с.
- Овдієнко П. П. Думські фракції українських партій та процеси державотворення в Україні (1917 рік) / П. П. Овдієнко // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність) : тези міжнар. науково-практ. конф. (7–9 квіт. 1993 р., м. Рівне). – Рівне : [б. в.], 1993. – С. 147–148.
- Олієвський О. Психологічний стан тилу і допомога фронту в роки Першої світової війни (за матеріалами російської преси) / О. Олієвський // Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. – Т., 2001. – Вип. 13. – С. 109–113.
- Ресент О. Перша світова війна і Україна / О. Ресент, О. Середюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.
- Седляр А. В. Соціально-економічна діяльність органів міського самоврядування на Волині та Поділлі (1892–1918 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – «історія України» [Електронний ресурс] / А. В. Седляр. – К., 2009. – 20 с. Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09savvpr.zip>

Історичні студії

19. Соловйов О. М. Економічне становище Волині в роки Першої світової війни / О. М. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Журнал Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Історія. –1997. – Вип. 2. – С. 35–39.
20. Соловйов О. М. Міста Волині у вирі фронтового життя Великої Європейської війни / О. М. Соловйов // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Історичні науки. –2000. – № 1. – С. 112–117.
21. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Чернихівський. – Кременець : Папірус, 1999. – 320 с.

Гуцалюк І. Городское общественное управление Кременца на начальном этапе национально-демократических преобразований периода Украинской революции 1917–1921 гг. Дана оцінка діяльності органів самоуправління г. Кременця – думи і управи – періода Українського Центрального Совету; определена их структура, юридический статус и компетенция, партийный и социальный состав; показаны пути решения неотложных общественно-политических, социально-экономических и разного рода революционных вопросов, возникавших в ходе их деятельности; очерчена нормативно-правовая база, которая обеспечивала жизнедеятельность городского общественного управления, проанализированы ее приспособленность к требованиям времени, а также восприятие жителями города работы кременецкого самоуправления в целом.

Ключевые слова: город, дума, управа, Кременец, Западная Волянь, Украинская революция.

Gutsaliuk I. Kremenets Public Administration at the Initial Stage of the National Democratic Transformations during the Period of the Ukrainian Revolution 1917–1921. The article assesses the activities of the self-government bodies of Kremenets – the council and the board – at the period of the Ukrainian Central Rada; their structure, legal status and competence, party and social structure have been defined; the ways of solving the pressing social and political, social and economic issues that have arisen in the course of their activities have been shown; the legal and regulatory basis providing the activity of the city public administration has been outlined; its adjustment to the requirements of that period as well as the perception of the Kremenets self administration by the city inhabitants on the whole has been analysed.

Key words: city, council, board, Kremenets, Western Volyn, Ukrainian revolution.

УДК 94(477.82-2)«1919/1939»:2-7

Галина Малєончук –
*аспірант кафедри всесвітньої історії
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки*

Релігійне життя Луцька в 1919–1939 рр.

Проаналізовано релігійне життя міста в міжвоєнний період. На основі архівних матеріалів охарактеризовано релігійні громади: юдейську, римо-католицьку, православну, інших християнських конфесій. Особливу увагу звернуто на загальні тенденції організації, розвитку та напрями діяльності кожної з релігійних громад.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Луцьк, віросповідання, релігійні громади, церква.

Постановка наукової проблеми та її значення. У міжвоєнний період Луцьк був поліконфесійним містом. На його церковно-релігійне життя впливала низка чинників, серед яких головними були входження Волині до складу Польської держави, що створило новий політичний, культурний і міжконфесійний клімат, та надання Луцьку статусу воєводського центру, що зумовило значні зміни кількості населення та його національного і конфесійного складу. Церковно-релігійна організація мешканців була однією із форм національно-культурної ідентичності й відігравала ключову роль у формуванні суспільно-політичних та світоглядних настроїв горожан. Відстеження змін та особливостей організації у кожній етноконфесійній громаді є важливим інструментом дослідження суспільно-політичних, міжнаціональних та освітньо-культурних процесів.